

La indústria tèxtil en mans de les dones. L'Hospitalet

M. Pau Trayner Vilanova
Conxa Llinàs Carmona
Professores jubilades

Històricament, les feines que han girat al voltant del fil i l'agulla (cosir, teixir, filar), han estat pròpies de l'univers femení. Probablement el fus i la filosa són invents relacionats amb el treball de les dones al voltant de l'any 6.500 aC. Aquestes habilitats han tingut un correlat mitològic amb les figures d'Atena, Aracne, Penélope i les Moires. Simbolitzen la humilitat, la paciència, el treball delicat, l'esforç invisible de les dones i també el pensament.

El teler, instrument procedent d'Orient, serveix com a suport al teixit. Els tapissos, al principi, narraven històries. Molts documenten la Història. Milions i milions de dones han filat, teixit, cosit o brodat, contribuint a la civilització dels diferents pobles amb el seu treball. Es té constància d'aquesta feina en totes les cultures. Resulta difícil concebre la vida civilitzada sense el teler i els teixits.

La primera Revolució Industrial comença a la Gran Bretanya —durant la segona meitat del segle XVIII i principis del segle XIX— i s'expandeix per tot el món. És un període històric on el maridatge entre ciència i tecnologia provoca el conjunt de transformacions tecnològiques, socials, econòmiques i culturals més gran des del Neolític.

Catalunya va ser durant un segle (1833-1933) la *fàbrica d'Espanya*. La indústria tèxtil, sobretot de cotó, va ser capdavantera en iniciar-se el procés d'industrialització a l'Hospitalet. Significà el pas de la producció domèstica —la filosa—, a la fabricació en grans empreses amb energia hidràulica, màquines de vapor i electricitat. La seva hegemonia és indiscutible, seguida de lluny pel sector de la construcció i la ceràmica.

Un dels símbols de la industrialització a l'Hospitalet és el Canal de la Infanta Lluïsa Carlota (1819), destinat tant a usos agrícoles com industrials, amb la instal·lació de molins al llarg del seu recorregut (3.623 metres). Com a força motriu, s'usà l'energia hidràulica dels salts d'aigua i s'instal·laren generadors de vapor.¹ L'arribada del

¹ Al segle XIX, hi havia cinc salts sorgits de l'esglaió del Samontà amb el pas de les séquies de la Riera de la Creu, la Fabregada, el Torrent Gornal, l'actual avinguda del Metro de Santa Eu-

ferrocarril el 1854 va ser fonamental per al transport de primeres matèries. El 1910, s'instal·là a l'Hospitalet la Companyia Barcelonesa d'Electricitat. Dos anys després, l'Ajuntament de la ciutat signà un conveni amb la Companyia Elèctrica de Catalunya per obtenir major potència energètica a causa de les grans indústries que anaven substituint el vapor pels motors elèctrics. Aquests canvis es reflecteixen en un creixement urbanístic i en una nova estructuració dels grans eixos de comunicació amb Barcelona.

Les fàbriques més importants de la indústria tèxtil a l'Hospitalet van ser: La Aprestadora Española, S.A.(1853); Marquès de Caralt i Cia (1873); Mena Rocaver (1875); Successors de A. Basté (1882); Tecla Sala (1899); Viuda e Hijos de Jaime Trias (1903); Can Trinxet (1905); Can Vilumara (1907); Jacint Rifà (1912); Albert Germans (1928).

Les dones van arribar a ser el 86,7% del personal que conformava les plantilles, malgrat la discriminació salarial i l'absència de promoció laboral. Es tracta d'una gran força productiva invisible com a gènere i, fins ara, sense reconeixement social. A les primeres dècades del segle XX, la feminització de la indústria tèxtil catalana és un fet documentat (BORRÀS, 2009). Eren les que realitzaven la majoria d'activitats a les fàbriques: teixidores, ordidores, bitllaires, espingadores, voretadores, nuadores. Els homes, en general, tenien feines més ben remunerades, lligades al funcionament de les màquines, al transport de mercaderies o a l'administració. Els ingressos, que abans s'obtenien de la feina de puntaires² o del treball a mans, ara procedeixen de la fàbrica. Per a la subsistència, era necessari disposar de més d'un jornal. Les treballadores eren percebudes molt sovint com a intruses, competidores dels homes, perquè cobraven salaris més baixos —pràcticament la meitat—, i menyspreades socialment amb el malnom de "xinxes" (SIMÓ, 2006; BENGUEREL, 1974).

Per conèixer la realitat del treball de les dones i la seva situació en aquestes fàbriques, hem recorregut a les entrevistes que es troben a l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet.³ Així hem pogut recollir testimonis de les pròpies obreres, per ex.:

Mariona Silvestre, de Can Vilumara:

"A mi m'agradava molt treballar i, a més a més, escolta'm, les aprenentes, llavors, pobres, ens feien escombrar la fàbrica, ens quedaven unes butllofes a les mans... Allò era molt gran i nosaltres molt petites... Després ja vaig fer bitlles, a una màquina, quan més caixes feies, més pujaves de categoria. Saps aquest ordidor que hi ha petitet al Museu? A aquest feia jo

làlia i la Riera Blanca. On es produïa el salt es posava una roda hidràulica que, amb la força de la caiguda de l'aigua, accionava la maquinària. La ruta del "Canal de la Infanta" passà per diverses fàbriques: Vilumara, Albert Germans, Can Batllori, Llopis, Cosme Toda, Tecla Sala i Can Trinxet.

² Les puntaires tenen una gran tradició a Catalunya, A començaments del segle XIX, n'hi havia 34.000. Al Barcelonès i al Baix Llobregat es treballava preferentment amb seda negra. A mitjan segle XIX, aquesta feina ocupà el 20% de la població femenina, major de 12 anys, de l'Hospitalet.

³ Vegeu BIBLIOGRAFIA, Dolors Marín i Mireia Mascarell.

els voravies de les robes, amb aquells aprenies a ordir diguéssim i, llavors, ja et donaven l'ordidor gran".

Joana Sánchez de Tecla Sala:

"M'aixecava a les 4 de la matinada. Entrava a les 5 del matí fins a les 13'30. A les 8'30 teníem 1/2 hora per esmorzar. A les 3 de la tarda tornava per fer hores extraordinàries fins a les 8 del vespre (cobrava 1 pesseta l'hora). Llavors anava a classe, amb 4 o 5 nenes més amb el Sr. Pepe, un home amb discapacitat que es guanyava la vida ensenyant i que va ser denunciat per diverses escoles. Em vaig convertir en "l'escriptora" de tot el barri. Llegia i contestava cartes. Més endavant, vaig escriure als meus artistes preferits: Lola Flores, Carmen Sevilla, Jorge Mistral, Juanito Valderrama, etc. Als anys 50 era l'única que sabia llegir i escriure de la meua família".

Les dones del tèxtil van participar en les lluites obreres per millorar les seves condicions laborals i d'existència, però el sindicalisme femení va haver d'enfrontar-se no només a la patronal, sinó també als propis treballadors. L'aliança entre capitalisme i patriarcat va resultar funesta per a elles, ja que les va deixar sense promoció, als pitjors llocs de treball, amb els salaris més baixos i assumint el treball domèstic.

Tot i així les dones van participar en nombroses protestes i vagues. Recollim les demandes d'augment de sou de l'any 1843; la vaga general de Barcelona l'any 1855, on es reivindicà el dret d'associació. La gran vaga de 1881 d'Igualada en què va tenir un paper molt important Josefa Aguilera, presidenta de les teixidores d'Igualada i altres teixidores, com ara Caterina Vicenta Casanova, que va morir d'una ganivetada a mans d'una obrera esquiol (Dalmau, 2007). La vaga, secundada per unes 3.000 dones, va durar 19 setmanes. La vaga de juliol de 1913 la van iniciar les obreres i els obrers del tèxtil del sindicat "La Constància". Impulsada majoritàriament per dones, denunciava l'incompliment de les lleis sobre el treball infantil i femení de l'any 1900. La vaga va començar el 30 de juliol i es perllongà fins el 15 de setembre. Durant el període de 1905-1921 la província que va enregistrar més conflictivitat femenina va ser Barcelona (185 vagues), seguida de València (54), Saragossa (55), Madrid (48), Biscaia i Alacant (33), etc. La indústria tèxtil, controlada per la CNT, va ser capdavantera amb el 21,5% de vagues enregistrades. El 1936 la UGT tenia més de 100.000 afiliades, i la CNT més de 142.000.

Francisca Conejero Tomás (Villena, Alacant, 1903-1998) i Lola Peñalver (La Unió 1915- l'Hospitalet 1986) són les dues sindicalistes més destacades de la nostra ciutat. Totes dues van ser treballadores del tèxtil i van pertànyer a la CNT. Van estar empresonades perquè es van significar com a sindicalistes. Ambdues analfabetes, van trobar en els Ateneus l'oportunitat de conèixer i gaudir la cultura.

La recuperació del Patrimoni Arquitectònic Industrial de l'Hospitalet ens permet preservar les empremtes del passat fabril de la nostra ciutat i reconèixer el llegat de les dones en el seu desenvolupament històric. Algunes fàbriques són, avui dia, Monuments d'Interès Local de l'Hospitalet, com ara: Tecla Sala; Godó i Trias; Can Trinxet; Can Vilumara o Albert Germans.

CONCLUSIONS

- Les dones, de totes les classes socials, no han estat mai fora de les estructures de producció. Això, sí, la majoria, situades en graus inferiors, molts d'ells invisibles.
- L'aportació econòmica de les dones, des de tots els llocs de treball ha estat, i continua sent, absolutament necessària per a la supervivència de la majoria pobre de la població.
- Els canvis tecnològics i les noves exigències empresarials comportaren la proletarització femenina. Moltes d'elles eren filles o nenes de treballadores domèstiques —filadores, puntaires, cosidores, etc.— del tèxtil.
- El coneixement de la nostra història és una via ideològica per combatre la subordinació social de les dones.
- Reconèixer el llegat de les dones augmenta l'autoestima i la cohesió social.
- Hi ha un munt d'expressions quotidianes que procedeixen del boom del tèxtil, com, per exemple: "mala peça al teler"; "s'aguanta per un fil"; "embolicar la troca"; "posar fil a l'agulla"; "filat prim"; "qui fila massa prim, se li sol trencar el fil"; "tocar el voraviu".

BIBLIOGRAFIA

AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET. *Dones sindicalistes de L'Hospitalet*, Programa Municipal per a la Dona. L'Hospitalet, 2002.

ALCÁNTARA, Sílvia. *Olor de colònia*. Barcelona, Edicions de 1984, 2009.

ASINS, Consuelo. "La voz como testimonio. Mujeres sindicalistas de L'Hospitalet", a *Quaderns d'Estudi*, n. 19, 2005, p. 9-30.

BARNÉS, Judith. *L'univers Trinxet. Producció i treball en una fàbrica tèxtil hospitalenca a partir de les fonts documentals*. L'Hospitalet, Arxiu Municipal, 2010.

BARNÉS, Judith. "L'univers Trinxet. Producció i treball en una fàbrica tèxtil hospitalenca a partir de les fonts documentals", a *Quaderns d'estudi*, núm. 26, 2012, p. 11-39.

BENGOECHEA, Soledad. "Mujeres en lucha: la huelga del textil de 1913 en Cataluña", a *La historia de las mujeres: perspectivas actuales*. XIII Coloquio Internacional AEIHM. Barcelona, UB, 2006.

BENQUEREL, X. *Icària, Icària*. Barcelona, Planeta, 1974.

BOFILL, M. "La recuperació del patrimoni industrial al Baix Llobregat", a *I Jornades de recerca històrica i social del Baix Llobregat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 561-578.

BOFILL, M. "Can Vilumara, Una fàbrica de teixits de seda de L'Hospitalet", a *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, p. 461-500

BORDERÍAS, Cristina (editora). *Les dones i la història al Baix Llobregat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2 vol. , 2002.

BORRÀS LLOP, Josep M. "Los límites del primer intervencionismo estatal en el mercado laboral: La Inspección del trabajo y la regulación del empleo de las mujeres. (Cataluña 1900-1930)", a *Cuadernos de Historia Contemporánea*, vol. 31, 2009, p. 149-191.

CABANA, F. *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució Industrial a Catalunya*. Vol. II i III. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1994.

CAMÓS, J., i GONZÁLEZ FANJUL, M. "Activitat econòmica a L'Hospitalet 1930-1980. La contribució industrial", a *Quaderns d'Estudi*, núm. 3, 1987, p. 171-193.

CASAS, J. *La formació de la indústria a L'Hospitalet del s. XIX*. L'Hospitalet, Centre d'Estudis de L'Hospitalet, 1985.

CASAS, J. "Industrialització a les portes de Barcelona: L'Hospitalet de Llobregat". *El pas de la societat agrària a Industrial al Baix Llobregat*, a cura d'Àngel Calvo. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 427-458.

CORTÉS, G., i SAURI, J. C. "Població, mercat de treball i empreses a L'Hospitalet de Llobregat", a *Quaderns d'Estudi*, núm. 3, 1987, p. 194-205.

DALMAU, Antoni. "Contra l'oblit: Retrats d'Anarquistes, Igualadins i Anoiencs", a *Revista d'Igualada*, núm. 26, 2007.

DE BONO, E. *iEureka! Historia de la invención. De la rueca al computador*. Barcelona, Editorial Labor, 1975.

DOMÍNGUEZ LÓPEZ, M., LÓPEZ LÓPEZ, C., MARTÍNEZ I GUTIÉRREZ, E., DE PLANELL I MAS, M. *Rutes Urbanes. Descoberta del Patrimoni Industrial de L'Hospitalet*. L'Hospitalet, Museu de L'Hospitalet, Escola Taller Patrimoni i Ajuntament de L'Hospitalet, 2010.

ENRECH, Carles. *Indústria i ofici. conflicte social i jerarquies obreres a la Catalunya tèxtil (1881-1923)*. Barcelona, UAB, 2005.

FERNÁNDEZ DE RETANA, Juan. "Els passadissos de Collblanc-La Torrassa 1900-1929. L'essència d'un barri dormitori", a *Revista Catalana de Geografia*, vol. 6, núm. 17, Barcelona, 1992.

GARCÍA NIETO, M. C. "Les dones i el moviment obrer al Baix Llobregat durant el fran-

quisme", a BORDERIAS, Cristina (editora), *Les dones i la història al Baix Llobregat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 10-118.

MARÍN, Dolors. *Entrevista a Josefa Alcázar Maldonado; Francisca Carrera Méndez, treballadores de la fàbrica Can Trinxet*, Arxiu Municipal de l'Hospitalet, 2001.

MASCARELL, Mireia. *Entrevista a Carme Albert Orrea, treballadora de la fàbrica Tecla Sala; Mariona Silvestre Prats, treballadora de la fàbrica Can Vilumara, desembre 2002; Josep Mª Vilumara Lamarca, empresari de la fàbrica Can Vilumara, novembre, 2003; Carme Bosch i Mas, treballadora de Viuda e Hijos de Jaime Trias, gener, 2005*, Arxiu Municipal de l'Hospitalet.

MONSERDÀ, Dolors. *La fabricant (1904)*. Barcelona, Biblioteca Selecta, 1972.

MONTELLÀ, Assumpta. *El silenci dels telers. Ser dona a les colònies tèxtils catalanes*. Badalona, Ara Llibres SCCL, 2012.

OJEDA, Miriam. "Les dones en el moviment associatiu de l'Hospitalet (1960-1979). Una aproximació a través de la història oral", a *Quaderns d'estudi*, núm. 21, 2009, p. 9-44.

SEGURA, Isabel. *Dones de L'Hospitalet. Itineraris històrics*. Ajuntament de L'Hospitalet, 1998.

SIMÓ, Isabel-Clara. *Ciudadanes. Ruta de les dones de Barcelona, L'Hospitalet, Sant Adrià*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal del Paisatge Urbà i la Qualitat de Vida, 2006.

VILUMARA, Josep Maria. *Històries de "Les Sedes". Fàbrica Institut Can Vilumara*. L'Hospitalet de Llobregat, Ateneu de Cultura Popular, 2013.